

שימור וקהילה, מקרה המבחן של תל יקנעם

אדר' ערן חמו

תהליכי שימור שבהם מעורבת הקהילה מאפשרים לקהילה להכיר את ערכי המקום, להבין את חשיבותם, לפתח תחושת גאווה מקומית וזיקה למקום, וכתוצאה מכל אלו, לקחת אחריות על המקום. התהליך מתחיל בהכרת ערכי המקום, המוחשיים והלא מוחשיים וביטויים בשטח. מתוך כך הקהילה לומדת ומלמדת את חשיבות ערכי 'המקום', חשיבות השמירה על משאבים אלה והעברתם לדורות הבאים. בשלב זה הקהילה מתחילה לפתח זיקה 'למקום' ומתחילה להתפתח תחושת גאווה מקומית. תחושה זו, מובילה לאחריות של הקהילה על ערכי 'המקום' ועל ביטויים הפיזי בשרידים הארכאולוגיים. הנחת העבודה היא כי בסוף התהליך הקהילה תיקח אחריות על המקום ובכלל זה הרשות המקומית תפתח מחויבות לשמירת 'המקום'. תהליך זה מאפשר ליצור מנהיגות אזרחית סביבתית.

שחונך על אי קטיפת פרחי בר. הורים שיש צאו עם ילדיהם לטיול הופתעו כאשר הקטנים הללו החלו לחנך אותם שאסור לקטוף. פעי- לות זו בשילוב מהלך תחיקתי, הובילו להפס- קת קטיפת פרחי הבר. בשנים האחרונות מקיימות רשות העתיקות ועיריית יקנעם תהליך שימור ופיתוח בר-קיימא של תל יקנעם. התהליך מכונה "אימוץ אתר", והוא נערך בשיתוף הקהילה משנת 2007. במהלכו שומרו השרידים הארכאולוגיים, פותחו תחנות מידע והוסדרו שבילי ביקור. בתהליך השתתפו כל תלמידי כיתות ד' בבתי הספר היסודיים, על פי רוח מודל 'פרחי הבר': שילוב ילדים כשגרירי רעיון. כל תלמיד הטביע את חותמו האישי במקום בשילוב אריח קרמיקה במערכת השילוט של התל. כך הקשר האישי שנוצר בין המשתתף לבין המקום יוביל, לפי הנחת המודל, גם להגנת המקום ולשימורו בעתיד. נוסף לכך, צפוי היה, כי משתתפי התהליך אשר יצרו "חותם אישי", יביאו את הוריהם לראות את חותמם על התל

< הבנת החשיבות של שמירה על משאבי המקום והעברתם לדורות הבאים.
< פיתוח זיקה למקום ותחושת גאווה מקומית.
< פיתוח תחושת אחריות סביבתית לערכי המקום.
< לקיחת אחריות של הקהילה והרשות המקומית על המקום.
בשנים הראשונות לאחר קום המדינה התפ- תחה תופעה של קטיפת פרחי בר, מעיד על כך קול קורא שפורסם בשנת 1953 ובו נכלל פרק ששמו "ההגנה על פרחי הבר". בין היתר נאמר בו: "עדים אנו לתופעה המעציבה שתי- נוקות וקשישים יוצאים בשעות הפנאי לשדות, לגבעות ולהרים, עטים על פרחי הבר וקוט- פים אותם שפע שפעיים. הם מלקטים צרורות כבירים של פרחים רעננים, ולרוב יבלו הפ- רחים בטרם יגיעו אל האגרטל" (פז 2008). את שינוי המצב הובילו שני אנשים שאפשר להגדירם "משוגעים לדבר", עזריה אלון ועוזי פז, שניהם יחד הובילו תכנית לימוד בגני היל- דים בכל הארץ. תכנית זו הופצה באמצעות הילדים להוריהם. על פי טענת אלון (1988), בתוך מספר שנים צמח צבא של ילדים

מנהיגות אזרחית סביבתית

עשייה, אחריות אזרחית סביבתית

מיומנות חשיבה, ערכים, עמדות

שייכות

חוויה, זיקה רגשית, ידע

▲ 'תהליך הרצף' בין החוויה והידע לבין מיומנויות פעולה ומנהיגות (טל 2009)

מטרות שיתוף הקהילה ובניית 'תהליך הרצף': < הכרת ערכי המקום המוחשיים והלא מוחשיים וביטויים בשטח: שרידים ארכאולוגיים והיסטוריים, צמחייה, נוף וכדומה.

▲ מדריכי שבט הצופים מכירים את תל יקנעם ולומדים על האפשרויות לפעילות בו.

בעירייה כמו מחלקת הרווחה, הספרייה ועוד. שילוב זה הוביל לקשר עם קבוצת אזרחים ותיקים הפעילים ביישוב, שעתידה להפעיל את מרכז המבקרים בבסיס התל. תכניות לשילוב קהילה בתהליך שימור והגנה על מורשת תרבות, מובילות ליצירת גרעין קהילתי התומך בפעולות השימור ובכך ליצירת תמיכה ציבורית רחבה בו (McManamon & Hatton 2000). תכניות מסוג זה מצריכות זמן רב, שינוי דפוסי חשיבה וביסוס השינוי התודעתי המצופה מן הקהילה ומהרשות המקומית כלפי שימור המורשת המקומית כחלק מהתנהלותה בהווה ובעתיד. הרחבת המעורבות הקהילתית ממעגל בתי הספר למעגלי מעורבות אחרים בקהילה תוביל לזירוז התהליך, לביסוס ולחיזוק הקשר בין הקהילה למקום ולהפיכת המקום לחלק מחיי הקהילה.

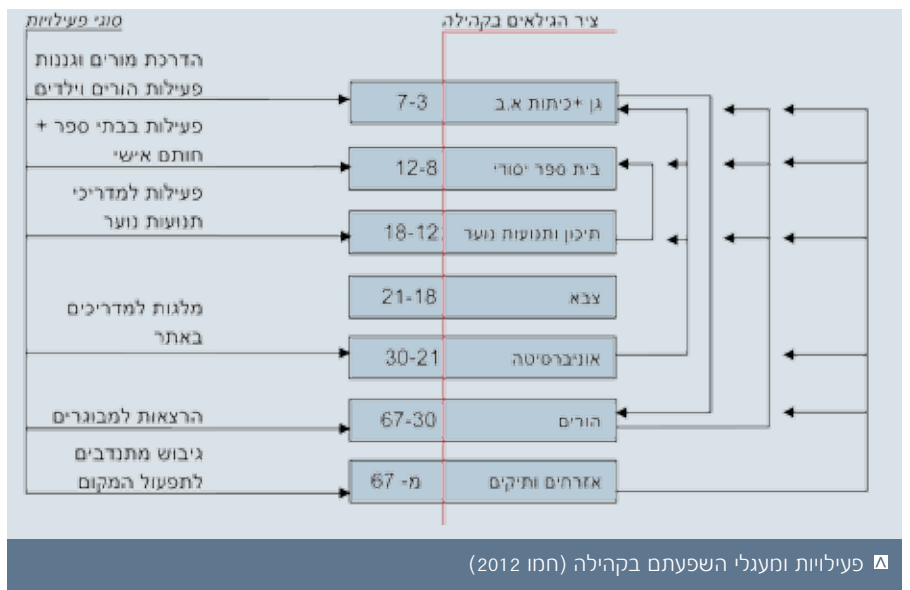
רשימת מקורות

- אלון עזריה, 1988, **שמירת פרחי הבר**, טבע וארץ, כתב עת לטבע וידיעת הארץ, ל' חמו ערן, 2012, **מעורבות קהילתית בתהליך שימור בריקיימא של אתרים ארכיאולוגיים ברשויות מקומיות**, מקרה מבחן - תל יקנעם, עבודת גמר מחקרית (תזה) אוניברסיטת חיפה. טל טלי, 2009, **חינוך סביבתי וחינוך לקימות**, ירושלים
- פז עוזי, 2008, **לעבדה ולשמרה**, שמירת טבע בישראל, ירושלים

McManamon F. P., Hatton A., 2000, **Considering Cultural Resource Management In Modern Society**, at: Cultural Resource Management In Contemporary Society, Edited, McManamon F. P., Hatton A

▲ פעילות יזומה של הורים וילדים בתל יקנעם.

הביאו את הוריהם ולא שיתפו אותם בחוויה. המחקר הוביל לפיתוח תפיסה רחבה יותר, שעל פיה אפשר לחלק קהילה מקומית על פי שכבות הגיל של חבריה, ובדרך זו לבחון את מידת האפקטיביות של פעילות עם פלחי הגיל השונים בקהילה ומידת השפעתם על מעגלים נוספים. בהתאם לתפיסה זו, שולבו בפעילות בתל יקנעם פלחים רחבים יותר מן הקהילה: מדריכי שבט הצופים, הממוקם בבסיס התל, קיבלו כלים להפעלת החניכים על התל; החל שילוב מדורג של חטיבת הביניים בפעילות; גויסו מדריכים מהיישוב להפעלת התכנית בבתי הספר; עובדי העירייה קיבלו הדרכה על אודות התהליך המתקיים בתל ובאמצעותם נוצרו קשרים נוספים עם מחלקות נוספות

ובכך יגדל מעגל "שומרי המקום" המחויבים לו. את התהליך המתקיים בתל יקנעם ליוותה עבודת מחקר שכתב כותב שורות אלה, בהנחיית דר' ריית לין מאוניברסיטת חיפה (חמו 2012). ממצאי המחקר הובילו למסקנה, כי פעילות עם כיתות ד' בלבד מובילה לחשיפה חלקית להורים. ילדים בכיתות ד', בגיל עשר, חווים השתנות ביחסם להורים, השתנות זו נובעת מהתקדמות קוגניטיבית של הילד והרחבת העניין מהמשפחה לסביבה. שכבת גיל זו אינה זקוקה למעורבות ישירה של ההורים, וחלק גדול מהם אינו משתף את ההורים בחוויות שאותן חוו. סקר שערכתי בקרב המשתתפים, הראה כי כך המצב בתהליך בתל יקנעם, 50% מהילדים לא